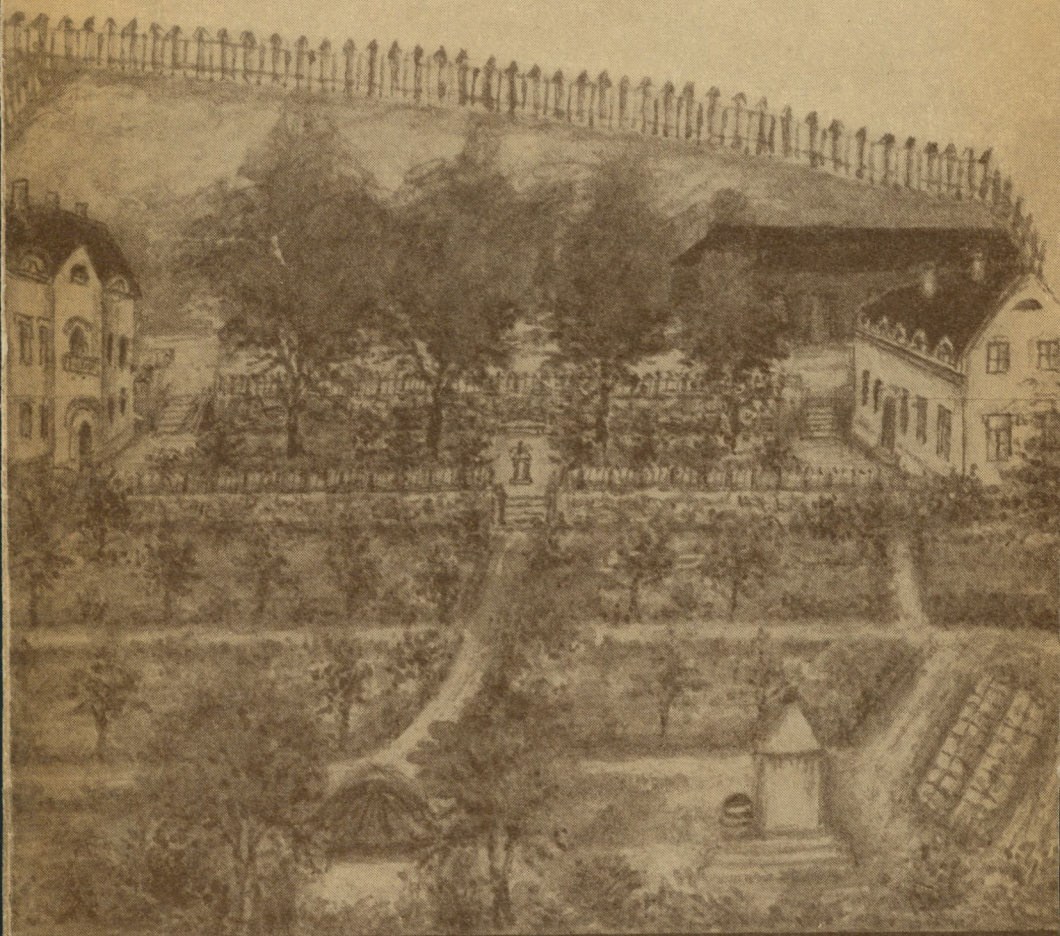
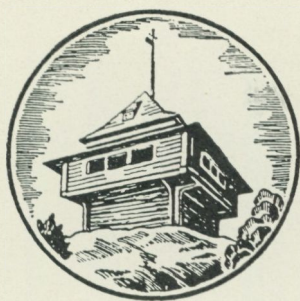

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 1952

H. M. KONUNG GUSTAF VI ADOLF — *musseimannen*.
Vid den nyordnade skråavdelningens öppnande den 22 maj 1951.

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1952

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · ERIK ANDRÉN

Redaktör: Erik Andrén

Omslagsbilden visar en detalj ur en akvarellmålning av malmgården Henriksdal vid Surbrunnsgatan i Stockholm. Gårdsbebyggelsen — där Artur Hazelius' födelsehus, nu på Skansen, utgör högra flygeln — behandlas i årsboken på sid. 87. Målningen är utförd ur minnet av fröken Emelie Carger och tillhör museets nyförvärv (inv.-nr 244 126).

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1952

Djuptrycksplanser från Nordisk Rotogravyr

KONSTNÄRSFAMILJEN KYLBERG PÅ SÅTENÄS

av Sigurd Wallin

På Såtenäs herrgård i Västergötland — för närvarande flygkårsförläggning — levde under nästan hela 1800-talet familjen Kylberg, som jämte flera andra intressen också odlade konsten. Detta har bland annat medfört ett så föga vanligt förhållande som att man ur de olika familjemedlemmarnas talrikt bevarade teckningar kan få en livfull och nyanserad bild av hemmet och livet inom detta, sådant det levdes på denna herrgård på slätten vid Väneren med Vänersnäset mitt emot och Halle- och Hunnebergs karakteristiska silhuett skymtande vid synranden i sydväst.

Aldst i familjen var änkefru Regina Kristina Kylberg, född Örn (född 1769, död 1850), vilken som änka förvaltade Såtenäs. Hennes man Laurentz Kylberg var född 1752 och dog 1808. Men efter hand gick ledningen över till den kraftige, dugande och talangfulle sonen kapten Lars Wilhelm Kylberg (född 1798, död 1865), som blev fader till en stor barnskara, upphovsman till ett betydande reformarbete på jordbrukets och folkundervisningens områden och dessutom centrum för familjens konstutövning. Hans yttre levnadsdata äro i korthet att han 1816 blev underlöjtnant vid Värmlands fältjägerregemente, 1821 löjtnant och 1823 tog avsked med kaptens namn. Han hade 1822 gift sig med Maria Elisabet Ahlberg (född 1798, död 1874) och bosatte sig 1823 på fädernegården, till en början på Blaxtorp mitt emellan Såtenäs herrgård och sockenkyrkan Tun. År 1831 flyttade han in på Såtenäs, där familjen sedan utvecklade sig och levde till dess föräldrarna 1864 överflyttade till Vänersborg, ett år före kapten Lars Wilhelm Kylbergs död. De fjorton barnen presenteras här-

med i ett sammanhang med angivande av födelseåren. Deras levnadsöden skola icke i detta sammanhang betraktas annat än blott i den mån de stå i förhållande till de många teckningarna från hemmet, där flera av namnen förekomma som signaturer — eller oftare som senare gjorda påskrifter — och där barn i alla åldrar figurera som modeller. De fjorton syskonen äro följande: Hjalmar 1824, Oscar 1825, Wilhelm 1827, Marina 1828, Laura 1830, Wilfrid 1831, Ivar 1833, Mathilda 1834, Ellen 1836, Gustaf 1837, Claes 1838, Lars 1840, Johan 1841 och Regina 1843.

Som ung kadett har Lars Wilhelm Kylberg 1813 ritat av Karlbergs slott med stela former och barnsligt gräll färgläggning, men alltifrån de första officersåren äro hans topografiska akvareller, laveringar och teckningar på ett helt annat sätt konstnärliga med en subtil naturuppfattning. Och ända till sina sista år fortsatte han ymnigt denna genre och fyllde sina skissböcker med vyer från vitt skilda delar av Sverige. Motiven överförde han ej sällan i olja och dessutom ha hans alster ofta reproducerats i tidens med litografier illustrerade topografiska litteratur.

I ett helt annat maner förekommer han som karikatyrtecknare i Boyes Magasin för konst, nyheter och moder. Här chargerar han groft och klumpigt, och detta kan ej bara skrivas på Boyes litografiska reproduktioner, ty originalteckningarna visa samma egenskaper.

Ett blad bland Såtenästeckningarna pekar på Lars Wilhelm Kylbergs närmaste konstnärliga samhörighet. Det är utförligt signerat och dedicerat "Wetterling del. Kylberg sculp. Tillegnadt Friherre Fred: Boye. Kornhamn N:o 9. 1821 den 5 Mars kl. 11 e. m." Alexander Wetterling var givetvis Kylbergs närmaste konstnärsvän och därmed inrangeras han också naturligt i den icke fåtaliga skara av militärer som uppträder i Karl-Johans-tidens konstnärskretsar. Teckningarna från Såtenäs visa på flerfaldiga sätt Alexander Wetterlings nära vänskap med familjen Kylberg, där han väl betraktades som konstnären gent emot amatörer och elever. I en interiör, bild 3, gjord av Lars Wilhelm Kylberg, ser man denne själv visa för Wetterling sina arbeten, som hänga i täta grupper på det lilla rummets väggar. Värden uppträder ledigt i en blå- och vitrandig arbets- eller nattrock medan

artilleriofficeren Wetterling står i spänd hållning, mörkklädd och med sporrar på klackarna. Underskriften lyder "Också en Diogenes inför sin Djefwul till Alexander". I en blyertsteckning har Marina Kylberg återgett Wetterling vid staffliet, bild 5, och bland teckningarna från Såtenäs ligger en och annan som kan antas vara av hans hand.

Lars Wilhelm Kylberg betraktade säkerligen icke sig själv som konstnär av facket, därtill var han för hårt engagerad av andra områden, praktiska uppgifter med en klart reformerande inriktning. Det gällde dels jordbruket, dels skolundervisningen. På Såtenäs gjorde han sig känd som framstående jordbrukare och hans verksamhet på detta område fullföljdes här av sonen Ivar Kylberg. I pedagogiken var han en trogen anhängare av sin ungdomsvän greve Torsten Rudenschöld och höll själv skola för godssets barn. För sin egen stora barnskara var han en allvarlig uppfostrare, vars stränghet var så känd i orten, att grannbarnen bringades till lydnad med hotelsen att annars skickas till Såtenäs. Att teckning rikligt ingick i denna uppfostran framgår otvetydigt av påskriften på det bevarade teckningsmaterialet, där nog ingen av familjens medlemmar helt saknas. T. o. m. de många barnens mor Maria Elisabet Ahlberg är representerad, fastän med en kopieringsövning från 1808, då hon var tio år. De många ritningar som beröra Såtenäs, hemmet och hemlivet där förmedla genom själva fylligheten en livfull bild med en gemensam älskvärd och ljus ton, hur varierande än skickligheten kan vara alltifrån rena barnteckningar till mer eller mindre drivna övningar och stundom små studier av rätt betagande finess. Ser man dem som vittnen om en utpräglad stilepoks heminredning, få de ett mervärde, som ej kan förbises i betraktande av hur sporadiska de inblickar av denna art äro, som vi kunna få av svenska förhållanden. Här kan man på ett ovanligt sätt få se hela serien av rum i ett stort empirehus och även följa ändringar och skiftningar under en familjs livstid där. I den mån det låter sig göra har det därför sitt intresse att lokalisera interiorteckningarna inom byggnaden och fastställa tidpunkten. Härvidlag borde barnens tillväxt kunna vara till ledning, men med det myller vari de förekomma i detta hem blir det snarare en svårighet, ty vid

nästan vilken tid som helst fanns det en liten flicka eller pojke, oftast flera, som kunde bilda naturligt staffage i rummen. Ett hjälpmedel som denna högst bildintresserade familj tidigt tog i bruk var kameran, och en serie av fotografiska bilder komplettera teckningarna, i vissa fall med mycket smakfullt avvägd komposition och i sitt åldrade skick med en verkligt vacker ljusverkan och en stämning som utplånar tidsavståndet.

Såtenäs herrgårdsbyggnad hade uppförts vid slutet av 1780-talet som en rymlig tvåvåningsbyggnad och hade under hela den Kylbergska tiden sin yttre karaktär fullt i behåll. En synehandling från år 1810 ger besked om rumsdispositionen under kapten Lars Wilhelm Kylbergs föräldrars tid. Bottenvåningen hade en stor matsal mitt för förstugan, köksavdelning i hela den högra sidan, till vänster innanför salen två gästrum och för övrigt ett par förvaringsrum. I övervåningen, som var något högre i tak, var bostaden och sällskapsrummen belägna. En sal låg mitt över den nedre salen. Den vänstra hälften upptogs av lilla och stora förmaket, kabinettet och sängkammaren, den andra sidan av ett par rum och utmed hela gaveln en stor oinredd salong. Så bodde alltså fru Regina Kristina Kylberg, född Örn, under sin tidigare änketid, då hemmet väl stod orört från mannens dagar. Vilka förändringar och omflyttningar som företogos inomhus vid den yngre familjens inflyttning 1831 och sedermera när barnen alltså växte till, därom ge tillgängliga inventarier inga uppgifter. Sannolikt fingo ej några oinredda utrymmen stå kvar under dessa förhållanden.

Emellertid visar bildmaterialet att en stor rörlighet karakteriserat rummens lösöre, såväl möbler som väggarnas tavelhängningar. Man ser samma rum med helt ombytta möbler, med moderniserade gardinuppsättningar och med väggarna fyllda av tavlor i helt andra kombinationer än tidigare.

Det lilla urval av Såtenäsbilder som här äro avsedda att ge en föreställning särskilt om herrgårdshusets inre kan kräva en viss kommentar både i fråga om lokalerna inom huset, de uppträdande personerna och tidpunkten för bildernas tillkomst. I fråga om dateringar med hjälp av dräktmoderna har föreståndarinnan för Nordiska museets modedräktsamlingar fru Gunnel Hazelius-Berg

Bild 1 och 2. Fru Regina Kylberg i sängkammaren på Sätenäs. Av Marina Kylberg omkr. 1845—46.

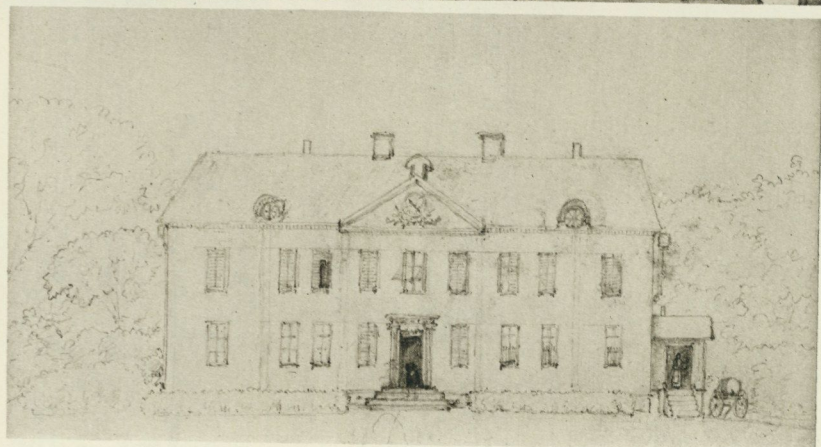

Bild 3. Alexander Wetterling och Lars Wilhelm Kylberg. Av L. W. Kylberg omkr. 1835. — Bild 4. Sätenäs, gårdsfasaden.

Bild 5. Alexander Wetterling. Av Marina Kylberg omkr. 1850.

Bild 6. Övre salen och lilla förmaket. Av Marina Kyllberg. — Bild 7. Samma rum åt andra sidan. Fotografi omkring 1870.

Bild 8 och 9. Övre salen. Av Ellen Kylberg omkr. 1855—60 och på 1860-talet.

Bild 10. Ivar Kylberg. Fotografi omkr. 1870.

Bild 11. Fru Kylberg, född Ahlberg, med barnbarn och dotter. Foto omkr. 1870.

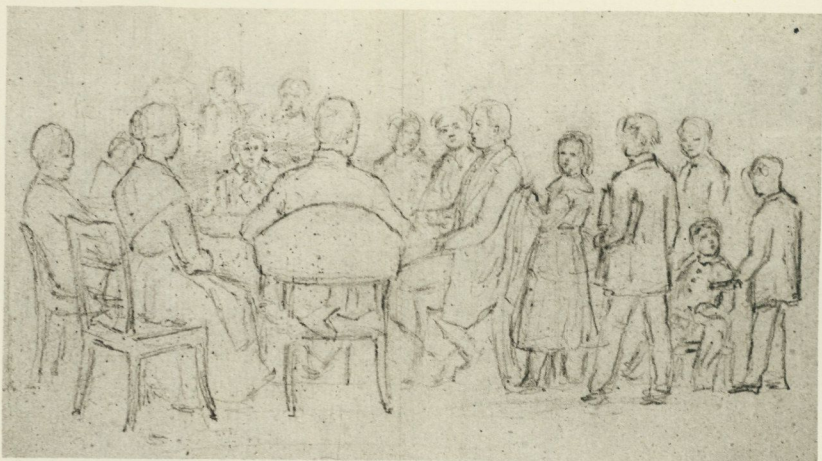

Bild 12. Familjen på Sätenäs omkr. 1850. — Bild 13. Två av de yngsta barnen. Av Marina Kylberg omkr. 1845.

ställt sina detaljkunskaper om dräktsnitt och modejournaler till förfogande, och inom de gränser som härigenom uppställts ha personbestämningar försökts även i vissa fall där familjetraditionen ej haft något att förmäla.

Exteriören av herrgårdshuset, bild 4, kan vara gjord när som helst under den Kylbergska tiden. Huset stod ju alltifrån byggnadstiden oförändrat till det yttre. Bilden visar gårdsfasaden med köksingången längst till höger vid gaveln. I båda våningarna upptas mittpartiet av förstugorna. Till vänster i övervåningen har sängkammaren de två fönstren och kabinettet det ensamma fönstret närmast gaveln. Trädgårdsfasaden var i det hela lik gårdsfasaden och hade också i mitten en dörr ut från den nedre salen. På ett par ställen var fönsterantalet mindre i bottenvåningen än i rummen mitt över.

Aldst av teckningarna är den ovan nämnda, som är signerad av Lars Wilhelm Kylberg själv och visar honom tillsammans med Alexander Wetterling. Kapten Kylberg flyttade in på Såtenäs 1831 och Wetterling återkom samma år från en flera års utlandsvistelse. Möblering och dräkter tyda på åren närmast härefter och om flickan vid det inre rummets fönster är äldsta dottern Marina, född 1828 skulle tiden omkr. 1835 vara naturlig. Sommarluset dämpas av den nedhissade markisen utanför fönstret i det ljusa hörnrummet. Gardinuppsättningen är arrangerad noga efter empiremodet och rummets användning spåras av att ett sömnadsarbete sitter fastklämt i en syhållare på bordshörnet vid det vänstra fönstret. Med utgångspunkt från rumsdispositionen av år 1810 har man knappast något annat hörnrum att välja på än övervåningens kabinett med blick till höger in i stora förmaket. Men om kapten Kylberg vid sin inflyttning lämnade sin mor i orubbad besittning av sängkammaren med angränsande utrymmen — vilket bild 1 förefaller att betyga — kan han tänkas ha för sin del tagit antingen rummen mitt under i bottenvåningen eller ock inrett den stora salongen och delat upp den i två eller tre rum och sålunda fått ett eget kabinett för sina många inramade teckningar och akvareller och för sin unga frus handarbetsgöromål.

Ett årtionde senare fanns hela barnskaran och den lilla Marina vid fönstret, klädd i trettioalets stora balongärmar, var nu en

sjuttonåring och ganska försigkommen i teckningskonsten. Härom vittnar en hel serie av situationsbilder från småsyskonens barnkammare — bild 13 är en av dessa — där man kan räkna in Ellen, Gustaf, Claes, Lars, Johan och den närmast tvååriga Regina. Detta år 1845 eller nästa har Marina gjort akvarellen bild 1 med sin farmor, fru Regina Kylberg, född Örn, omgiven av småttingarna sittande i sin stora sängkammare och med dörren öppen in till hörnkabinettet. Sängomhänge och möbelöverdrag äro i blekt violett medan kabinettet har röd empiregardin och stolklädsel. Närbilden av farmor i tålmodig porträtteringsställning är väl samtidig och tagen i en annan soffa i samma rum. Det är en lavering som fullbordats med penna.

Den stora familjegruppen bild 12 tycks utan svårighet kunna rymma hela syskonskaran och närmast härstamma från omkring år 1850.

Av dräkten att döma bör även Marinas blyertsteckning av Wetterling vid staffliet, bild 5, vara från omkring 1850.

Härpå följer uppslaget med fyra bilder, 6—9, från ett och samma rum, en sal med tre fönster och i fil med denna åt ena sidan ett, åt den andra två rum. Då dessa senare skulle höra till köksavdelningen, om det vore fråga om bottenvåningens sal, får man förutsätta att det föreställer salen i övervåningen och att rummen på bilderna 7, 8 och 9 äro vad som år 1801 hette gästrum och salong, och att det inre rummet på bild 6 är 1801 års lilla förmak. Man ser då att salongen verkligen tagits i bruk och nu deltar i de fortgående ommöbleringarna och att lilla förmaket fått innerväggen klädd med sparlakanssängar i rad.

Bild 8 är en blyertsteckning av Ellen Kylberg och visar enligt påskrifter kapten Lars Wilhelm Kylberg och hans fru Maria Elisabeth, född Ahlberg, sittande vid bordet samt dottern Marina och sonen Lars vid biljarden. Med hänsyn till dräktmod och den unge mannens ålder borde teckningen vara från omkring 1855—60.

Bild 9, en akvarell av Ellen Kylberg, är något senare än den föregående, därom vittnar både klänningen och möbelformerna. Det sittande paret är föräldrarna, som få till granskning överräckt en teckning av en av sina döttrar.

Sist bland de tre bilderna med samma perspektiv är fotografien

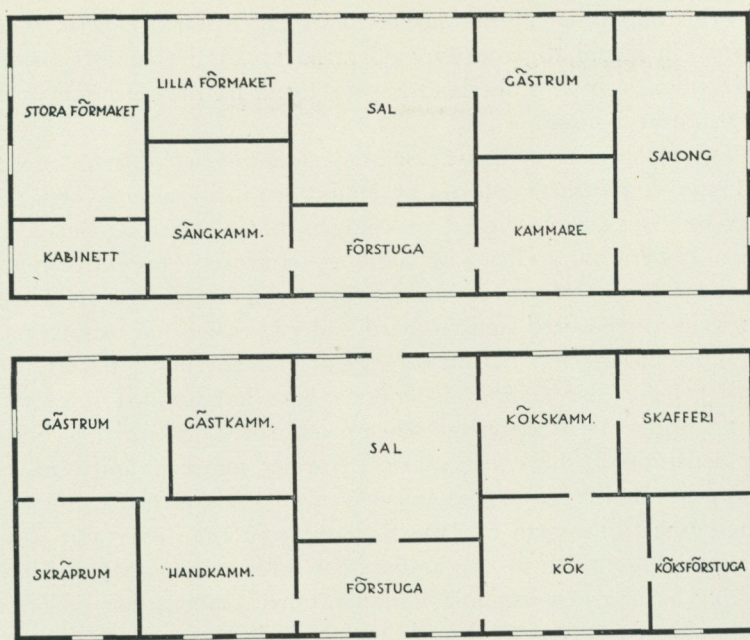

Bild 14. Huvudbyggnaden på Sätenäs. Schematiska våningsplaner i skala 1: 300 enligt en synhandling från år 1810.

bild 7, som ingår i en samling, vilken bör vara tagen omkring år 1870. Den observation man omedelbart kan göra av denna serie bilder från en och samma rumsfil i samma familjs hem under minst ett årtionde är att varken möbler eller tavlor här haft någon varaktig stad. Väggarna äro i alla uppenbarelseformer tätt tavelhängda och det förefaller som om målningar i större format efter hand trängt ut de mindre sakerna. Möblerna från gustaviansk och empiretid blandas allt mer upp med 1800-tal, taffel, korgmöbler och gungstolar, och ett skrivbord i nygotiska former flyttar från närmsta fönstret i salen till längst bort i rumsfilens slut. Det mellersta rummet i denna följd har på 1870-talet blivit musikrum, där man på en av fotografierna ser Ivar Kylberg med systrarna Ellen och Regina öva på fiol, klaver och kammarorgel.

Akvarellen bild 6, av Regina Kylberg, kan ej utan vidare sättas

in i tidsföljden. De gustavianska stolarna med starkt engelsk rygghöjd och medaljongerna över dörrarna tyckas ha funnits i salen hela tiden, och de stora landskapstavlorna ha inga pendar på den motsatta sidan.

TVå fotografier ur den nyssnämnda samlingen, bilderna 10 och 11, visa de motsatta sidorna av ett hörnrum av samma form och läge som det i den tidigaste teckningen bild 3. Vare sig det verkligen är detta rum eller icke, visar en jämförelse hur inredningssmaken skiftat från 1830- till 1870-talets början. Den släta empireväggen med bred figurrik bård under taklisten har utbytt mot en tapet med livligt bladmönster. Gardindraperingen på ett förgyllt träspjut har ersatts med raka mörka kappor och skira vita långgardiner. Den borgerliga senempirens soffa och stolar ha vikit för helstoppad soffa och länstol i former som bekvämt omsluta kroppen, sådana som 1800-talets nyrokostil införde. I denna omgivning finner man nu Ivar Kylberg, som 1863 övertagit Sätens efter fadern och på den andra sidan hans mor fru Maria Elisabet, av barnbarnen stundom kallad farmor Ahlberg, här omgiven av förslagsvis ett par av de äldsta av dessa barnbarn samt sin egen yngsta dotter Regina Kylberg.

Av bilderna i denna uppsats tillhör nr 3 Nationalmuseum, alla de övriga sjökapten Gustaf Kylberg. Det är tack vare hans älskvärda initiativ som Göteborgs Museum och Nordiska museet fått ta del av det mångintressanta innehållet i de samlingar av teckningar, målningar och fotografier, som han själv och den övriga Kylbergska släktkretsen förvarar med utpräglad pietet och ingående kunnskap. Tacksamheten är stor mot kapten Kylberg för denna hans generositet att tillföra den kulturhistoriska forskningen nytt kunskapsmaterial om en bildproduktion av högt intresse och om en utpräglad konstnärsfamilj.